

ВІД ВИДАВНИЦТВА

З болем та смутком, з невимовним жалем, але і з гордощами розгортаємо останні сторінки нашої недавньої збройної боротьби. Ми мають сорокові роковини «Другого Зимового Походу».

Встає перед нами з оповитих кривавим туманом сторінок великий приклад збройного чину Української Армії, могутнього, подивугідного героїства. Приклад вікової величності українського духа, безмірної любові до батьківщини, до свого народу, приклад призирства до ворога, до його брутальної сили.

І в блискучому промінні невмирущої слави «Другого Зимового Походу», губляться всі його вільні і невільні помилки.

Світова воєнна історія дає нам кілька подібних прикладів, і всі вони доводять, що крім воєнної логіки існує ще інший обсяг, який не надається до науково-критичного дослідження та включення в теорію воєнного мистецтва.

Поруч із «Другим Зимовим Походом» згадаймо «Похід князя Ігоря на Дін», бій Леоніда під Тернопіллями, згадаймо бурів, що поставили «Честь Зброї» вище перемоги, і тоді побачимо «Другий Зимовий Похід» у цілковито іншому навігленні, що він був і, зрештою, мусів бути славним кінцевим завершенням одного з періодів визвольних змагань, бо його вимагали «Достоїнство громадянина, Честь Української Зброї».

Ми не забудемо річки Звіздаль, нашої сучасної Каяли, ми не забудемо героїських воїнів наших, з боротьби проти окупанта.

Коли світ знає про Вінницю і Катинь, мусить теж знати і про Базар.

У боротьбі з окупантом України ми мали два збройні походи проти нього.

Перший похід тривав від 6. 12. 1919 р. до 6. 5. 1920 р., себто 5 місяців у запіллі ворога.

Другий похід тривав шість тижнів, бо від 26. 10. до 6. 12. 1921 року. Ми коротко згадаємо про два зимові походи, бо є багато вже людей, які не мають про них жодних відомостей.

1-ий Зимовий Похід тривав п'ять місяців, і ці бойові операції дали класичні приклади воєнної перемоги українського війська над ворогом-окупантом. За п'ять місяців походу армія УНР пройшла землями Волині, Поділля, Київщини, Херсонщини й Полтавщини,

даючи широким колам українського народу реальний доказ, що українська збройна сила жива і чинна, а ідея української державности невмируща.

Українська Армія наприкінці листопада 1919 р. зосередилася в районі Миропіль-Любар-Чорторія, на слід від Старокопчанського району. Вона була оточена ворогами: з південного сходу — денікінцями, з півночі — більшовиками, а з заходу — поляками. Уряд опинився в місті Любарі. Становище, як здавалося, було безвихідне. Та вихід знайшовся. По нараді Головного Отамана Симона Петлюри з генералами було вирішено прорвати ворожий фронт і рушити у запілля ворога. Була надія, що населення дасть армії засоби для існування і тим уможливить їй боротьбу з ворогом новими методами і новими формаціями.

Частини армії УНР, які брали участь у тому поході, перебували під командуванням ген. М. Омеляновича-Павленка, а його помічником був ген. Ю. Тютюнник. Частини армії УНР промаршували близько 2 500 км. за п'ять місяців тяжкого вояцького труду на півдні України і навіть на Лівобережжі, серед безупинних боїв, загрозливих ситуацій, без достатньої кількості амуніції і відповідного одягу, у найгіршій порі року...

Це все вимагало величезного напруження сил — фізичних і моральних, але армія Зимового Походу все це витримала і по п'ятих місяцях боротьби переможно повернулася назад, щоб з'єднатися з урядом і решткою регулярної Армії УНР та далі провадити боротьбу за визволення України. Це є велике героїство!

Другий Похід всіх трьох бойових груп відбувся у листопаді 1921 року. Чотири роки відбивалася молода Українська Армія від переважачих сил різнокольорового ворога. То були тяжкі, криваві роки. Кінець-кінцем рештки Української Армії, переможені обставинами в нерівній боротьбі, в листопаді 1920 року переходять чужі кордони і їх інтернують в таборах Польщі і Румунії. Починаються сумні, безнадійно-безпросвітні дні таборової неволі. Поза дрого, без зброї, без надії на близьке ясне майбутнє, змучені тугою за батьківщиною, мов тіні, ходили поміж бараками грізні колись українські вояки.

Ім залишилося хіба прислуховуватися до кривавого тріумфу зла — червоного ворога.

Цілу Україну залив ворог, насилаючи туди свої орди голодного війська і населення. Україну грабують. Нарід у розпачі — по селах не стихають повстання. Одурманений ворог лютує, творить криваву розправу — палить села, катує і змущується над беззбройною і безборонною українською людністю. З України приходять посланці від

місцевих повстанських організацій до уряду УНР в Тарнові з про-
сьбами — прислати армію на допомогу населенню для боротьби з во-
рогом. Плач і лемент України доноситься до таборів, де сидять теж
беззбройні, але міцні духом, сильні любов'ю до рідного краю та сво-
го народу, вірні сини України.

Цілий світ захоплений своїми справами й байдуже дивиться на
московські знущання. Світ не цікавиться Україною. І в наших во-
яхах кріпне думка, що єдиною порадою, єдиною надією України за-
лишились вони. По таборах неспокій. Всі думки на Україні, про Ук-
раїну. До Української Головної Команди надходять тисячі прохань
— відпустити на Україну до повстанців. Констатується збільшення
випадків самовільного залишення таборів та спроб переходу кордо-
нів. І явище це загрожує набуту масового характеру, бо з кожним
днем по таборах становище розпалюється.

Зваживши положення в краю, не ясні, не усталізовані ще, не-
певні взаємовідносини між советами, та поляками та й настрої се-
ред інтернованих по таборах, — Головне Командування Української
Армії рішилося на організацію й підготовку походу в Україну. Для
цього створено окремий штаб, а командування над майбутньою По-
встанською Армією доручено ген.-пор. Юркові Тютюнникові.

Завданням армії було координувати повстанчий рух населення й
керувати повстанням аж до перемоги над ворогом.

Коли б до загального повстання не дійшло, армія повинна була
перешкодити ворогові тероризувати і грабувати населення та тим
рятувати Україну від загрозового марива голоду.

Виданням тих споминів ми віддаємо честь Воякам Другого Зимо-
вого Походу, які, не зважаючи на тяжкі обставини, пішли в похід
і загинули за Україну, лишаючи нам зразок українського громадяни-
на і вояка.

Під час 2-ої світової війни загинуло багато вартісних книжок, які
спеціально стосуються історії наших Визвольних Змагань.

Крайова Управа Б-ва у Німеччині оцим виданням бажає прига-
дати нашій молоді про героїство їх батьків, а цілому світові про по-
дивугідне героїство українського вояка, а, крім того, хоче збагатити
українську військову літературу ще одним вартісним твором.

Редколегія доповнила спомин своїми світлинами кількох осіб, до-
дала рисунки і заступила своїми спеціально виготовленими мапами
і степами.

Крайова Управа Б-ва 1 УД. УНА
в Німеччині

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

По доконаному вночі з 2-го на 3-го травня 1922-го року скритовбивстві полк. ген. штабу Юрія Отмарштейна за табором інтернованих у Щепйорно і потім, як у час масових ревізій і арештів польською поліцією серед українців Галичини мені пропали зі сховку на Клепарові у Львові документи про похід в Україну в листопаді 1921 року, — я покинув усякку думку писати щонебудь про цей похід. Щойно наполегливе наполягання підполк. Михайла Кураха — «дати свідоцтво правді» — спонукало мене минулої зими написати цей спомин, хоч на це зважитися було важко, бож багато пережитого вже й призабулося.

Понад два роки пішло на шукання споминів та поважніших праць і причинків до них, як теж і мап із тогочасними назвами місцевостей та польсько-советським кордоном.

Дякую всім, хто допоміг мені знайти або користуватися книжкою, журналом, часописами, бо все те допомогло мені пригадати багато подробиць, так, немов би це вчора діялося.

Та попри все цей мій спомин є лише конспектом, споленням за чергою того, що і як я тоді сам зблизька бачив, чув, переживав та добре запам'ятав. Чимало тут недоомовлень, пропущень, сухого і «блідого» нотування висловів, змісту розмов, опису дій чи подібного. Зате немає тут «підтягуння» будьчого за лінією теперішніх моїх міркувань. Вони наприкінці в окремому уступі бо не вдалося мені їх промовчати. Оминаю, де можу, спростування прочитаних споминів чи праць, хоч і показую на деякі помічені розходження між ними.

Якщо вношу цим щось потрібне для ліпшого пізнання частини нашого минулого, то дякую добрим людям, що дали можливість це зробити (виправлення мови, друк і т. п.), а читачеві дякую за об'єктивну, суттєву оцінку.

Хоч армія Української Народньої Республіки в 1920 році воювала з советськими військами в Україні мало не повних 11 місяців, намагаючись вигнати ворога, я охопив той

рік цим спомином, бо з ним щільно пов'язана підготовка до повстання в Україні і походу туди частин тієї ж армії в наступному 1921-му році.

Залучена схема руху Волинської й Подільської Групи виготовлена на підставі тексту цього спомину, із зазначеним часом вимаршу чи затримки в якійсь місцевості.

Лінія руху групи ген. Нельговського показана на схемі лише як уявна лінія, про що мова в спомині.

Лінія руху Волинської Групи між Малими Миньками і хутором Журба вимагає перевірки й устійнення, бо не пригадує добре цього відтинку маршруту, та й не однаково пишуть про нього інші учасники та автори праць.

Окремий показник місцевостей на шляху Волинської Групи, повинен читачеві облегшити орієнтацію в схемі й мапах.

Додані копії мап (із технічних причин на них не показано лісів) в мірлі 1:200.000 допоможуть читачеві докладніше запізнатися з місцем переходу Волинської Групи польсько-советського кордону дня 4. XI. 1921 р., з підходом до Коростеня ,відтак із тереном великої ключки руху головних груп та, врешті, з Леонівкою — місцем нерозпізнаної зустрічі двох із цих наших груп.

Світлини осіб, які вдалося зібрати для цього спомину, пороблено із книжок, тому вони невиразні.

Д. Г.

1.

НАШІ ПОЛІТИЧНІ ТА ВІЙСЬКОВІ ДОСЯГНЕННЯ В 1920 Р.

Нелегко було Україні закінчити свої визвольні змагання, поки стала вона суверенною соборною Українською Народною Республікою. А ще важче було закріпитися, розбудуватися, оборонятися від ворогів, а в першу чергу москалів. Ці останні, як великодержавники протягом кількохсот літ, не піднімали революції в Росії, щоб її роздробити, а навпаки, щоб себе територіально поширити, скріпити господарські й міжнародно-політичні позиції Росії. Цього трималися вони всіма засобами і за Тимчасового Уряду, і за Леніна-Троцького. Сталін же поставив свій прапор перемоги в Берліні, а тепер москалі поширюють свої впливи з різними успіхами в Європі, Азії, Африці й Америці.

Самостійність України москалі вважали за перешкоду на шляху швидкого здійснення своїх «месіянстичних», кличів і плянів. То й пішли тотальною війною проти Самостійної України, мобілізуючи проти неї всі сили пропаганди, політичних маневрів і зброї.

Слабосилість молодого самостійної України використала теж і новопостала Польща під патронатом держав Антанти, головної Франції, і — теж пішла війною на українські землі.

Хоч населення України з ентузіазмом, жертвенно несло всі тягари, щоб лише ворог ніде не засидівся, щоб не дійшло до окупації, то все таки майже весь тягар самооборони ліг на відносно малу нашу Армію.

Армія Української Народньої Республіки творилася «знизу», з добровольців, а головним з вояків усіх ступнів колишньої російської армії та з полонених українців армії австрійської. Були теж у ній добровольці, які щойно зачинали свою військову службу.

Вояки армії УНР — це не були фанатичні бійці якоїсь партії, групи чи даного режиму, це не були шукачі орденів, бо цих останніх тоді ще й не було, — вони були виконавці

З М І С Т

	стор.
1. Наші політичні та військові досягнення в 1920 р.	8
2. Табір інтернованих в Александрові	12
3. Уряд УНР і політ. еміграція	15
4. Початки створення Повстанської Армії	17
5. Події в Україні	20
6. «На працю при розробці лісу»	24
7. До наказу, Пане Полковнику	25
8. Перші дні в Штабі Повст. Армії у Львові	27
9. Ген.-хор. Юрко Тютюнник	34
10. Полк. генштабу Юрій Отмарштейн і його праця	37
11. Виїзд Штабу Повст. Армії із Львова і підхід Волинської групи до польсько-советського кордону.	55
12. Перехід Вол. групи польсько-советського кордону	66
13. Рух Волинської групи Кішин — сл. Кривотин	
14. " " " Слоб. Кривотин	68
15. " " " Слоб. Кривотин—Піски	70
16. " " " Піски—Коростень	73
17. " " " Коростень—Дідковичі	79
18. " " " Дідковичі—Войташівка	83
19. " " " Войташівка—Леонівка	86
20. " " " Леонівка—Малі Миньки	88
21. Бій в Малих Миньках	90
22. Рух Малі Миньки—Біловіж	96
23. Шлях Біловіж—Львів	100
24. Знову на Кісельках у Львові	101
25. Звіт Командування Повст. Армії Головному Отманові	103
26. Перші відомості у Львові про смерть Героїв бою в Малих Миньках	105
Поазбучний список 359-ох Героїв	
27. Зіставлення втрат в людях	113
28. Трохи міркувань	116
Додаток до схеми руху головних груп	121
Спомини, праці, статті про похід в Україну восени 1921-го року	125